

Könyvismertetés

George A. Morgan – Hua-Fang Liao – Józsa Krisztián (Eds): Assessing Mastery Motivation in Children Using the Dimensions of Mastery Questionnaire (DMQ).

Gödöllő, Szent István University, 2020

A George A. Morgan, Hua-Fang Liao és Józsa Krisztián szerkesztésében 2020-ban megjelent *Assessing Mastery Motivation in Children Using the Dimensions of Mastery Questionnaire* (DMQ) című kötet a gyermekkori elsajátítási motiváció vizsgálatának rejtelseibe vezeti el az olvasót. Teszi ezt úgy, hogy a pszichológiai, neveléstudományi kutatómódszertanban vagy a motiváció témakörében kevésbé járatos könyvforgató sem érzi közben magától idegennek a leírtakat. Nem titkolt cél ugyanakkor az sem, hogy ezzel a kötettel tisztlegjenek az elsajátítási motivációval kapcsolatos kutatások nemzetközi szinten ismert és elismert szaktekintélye, George A. Morgan és az ő munkássága előtt. George A. Morgan több mint négy évtizeden át foglalkozott a témával, az ő nevéhez köthető a DMQ kidolgozása, folyamatos fejlesztése, illetve megannyi fiatal és mára már elismert kutató pályájának elindítása.

Az elsajátítási motiváció a tanulási motívumrendszer veleszületett alapja, erőteljesen befolyásolja a tanulás sikerességét. Jobb előrejelzője a kognitív képességek fejlődésének, mint az intelligencia. A személyiségfejlődés kulcsfontosságú tényezőjeként alapvetően meghatározza a kognitív, a nyelvi, a szociális és a pszichomotoros fejlődést egyaránt. Az elsajátítási motiváció meghatározásának gyökerei White 1959-ben megjelent munkájáig nyúlnak vissza, aki felismerte, hogy a motivá-

ció teljes mértékben nem magyarázható meg a drive-redukcióval és a homeosztázissal, és a kíváncsiság, illetve a felfedezésvágy motiváló szerepére hívta fel a figyelmet. White elmélete inspirálta Yarrow hetvenes években indult vizsgálatait, amelyek elvezettek az elsajátítási motiváció mai meghatározásához, amely a kihívást jelentő feladatokban való kitartást helyezi a középpontba. Az elsajátítási motivációt ma egy többdimenziós, önjutalmazó pszichológiai ösztönzőként értelmezzük, ami arra készteti az egyént, hogy kitartó legyen olyan készségek elsajátításában, olyan feladatok, problémák megoldásában, amelyek legalább közepes mértékű kihívást jelentenek számára. Az elsajátítási motiváció összetevőit tekintve instrumentális, azaz eszközjellegű (pl. főköszált kitartás problémamegoldás során) és expresszív/érzelmi összetevőket (pl. elsajátítási öröm, harag, frusztráció, szomorúság, szégyen) különböztetünk meg. Vizsgálati módszerei között számos eszközzel találkozhatunk, de legismertebb a DMQ (Dimensions of Mastery Questionnaire), amely a gyermek elsajátítási szituációkban mutatott motivációjának percepciójára épít. A kérdőív jelenlegi, 18. verziójának több változata is van: különböző életkorú gyermekek felmérésére kidolgozott változatok, ahol életkortól függően a gyermek értékelheti önmagát, értékelheti őt a szülő vagy a pedagógus, de készült felnőttek

körében alkalmazható változata is. A mérőszköz öt elsajátítási motívumot vizsgál: elsajátítási öröm, értelmi, motoros, valamint a szociális elsajátítási motiváción belül megkülönböztetett kortárskapcsolatokra vonatkozó, valamint felnőttkapcsolatokra vonatkozó elsajátítási motívumok.

A kilenc fejezetre tagolt könyv mögött tizenkilenc neves kutató és PhD-hallgató áll a világ öt kontinenséről. Közülük is ki kell emelni azonban néhány nevet. Magyar vonatkozásban Józsa Krisztián az elsajátítási motiváció vizsgálatának legkiemelkedőbb alakja, aki húsz éve foglalkozik az elsajátítási motivációval, és akinek a DMQ magyar változatát, az Elsajátítási Motiváció Kérdőívet is köszönhetjük. A szerzők között találkozhatunk még többek között Linda Gilmore nevével is, aki szintén több mint két évtizede foglalkozik Down-szindrómás gyermekek elsajátítási motivációjának vizsgálatával, illetve akihez az elsajátítási motíváció felnőttek körében alkalmazható mérőeszközét is köthetjük. Karen Caplovitz Barrett neve ugyancsak ismerős lehet az elsajátítási motívációs kutatásokkal kapcsolatban, hiszen kiemelkedő szaktekinély az érzelmek, valamint az önszabályozás és az elsajátítási motíváció közötti kapcsolatok feltárásában.

A könyv megírásában sok szerző működött közre. Figyelemre méltó, hogy ennek ellenére szigorúan egymásra épülő, szorosan összekapcsolódó fejezetek alkotják a kötetet. További erőssége a könyvnek, hogy az egyes fejezetekben rendre felhívják a szerzők az olvasó figyelmét az éppen olvasottak és a többi fejezetben taglaltak közötti kapcsolódásokra. Ahogy a könyv egésze, úgy annak első fejezete is rendhagyó, hiszen egyszerre látja el a bevezető szerepét és ad áttekintést a teljes könyvről. Az első fejezetben a szerkesztők széleskörűen bemutatják az elsajátítási motíváció jelentőségét a gyermekek fejlődésében, valamint a fogalmának és vizsgálatának alakulását is. A vizsgálati módszereket időrendben áttekintve a kezdetektől (szabad játék közbeni megfigyelés) egészen a napjainkban is fejlesztés alatt álló vizsgálati módszerekig (közepes kihívást jelentő egyéni feladatok számítógépes vizsgálati módszere) megismerhetjük az elsajátítási motíváció analízisének lehetőségeit,

különös tekintettel a DMQ kialakítására. Ezen a ponton szembeötlő lehet az olvasó számára, hogy a DMQ előzményének számító Mother's Observation of Mastery Motivation kidolgozása a nyolcvanas évekig nyúlik vissza, jelenleg pedig már a 18. verzióán tart a DMQ, és létezik felnőttek körében is alkalmazható, illetve a tantárgyi elsajátítási motíváció felmérésére alkalmas változata is.

A második fejezet azt mutatja be, hogyan vezetett el a DMQ 17 verziójának különböző nyelvekre (magyar, kínai, spanyol, indonéz, bengáli, héber, perzsa, török, orosz, román, portugál) való lefordítása, a különböző kultúrákban (észak-amerikai, magyar, kínai), életkorban (óvodáskor, iskoláskor), kitöltőkkel (szülők, tanulók) való alkalmazása során tapasztalt pszichometriai jellemzők (szerkezeti validitás) elemzése a DMQ jelenlegi formájához. Megtudhatjuk, hogy empirikus és elméleti megfontolásokat egyaránt számba vettek a kérdőív továbbfejlesztése során, aminek célja egy kultúrától függetlenül jól alkalmazható mérőeszköz kialakítása volt. Ez lett a DMQ 18.

A kérdőív kialakítását követően a kérdőív felépítése kerül a fókuszba. A DMQ 18 három különböző életkori (csecsemőkor, óvodáskor, iskoláskor) változata, a kérdőívet felépítő hét skála (a fentebb felsorolt öt elsajátítási motívum, kihívásra adott negatív reakció, általános kompetencia), és azok állításai közötti hasonlóságokat és különbözőségeket ismerteti a harmadik fejezet első része. A részletes összehasonlításból jól láthatóan kirajzolódik, hogy az egyes életkorokban alkalmazható kérdőívek tételei nagyrészt megegyeznek, vagy kevés eltérést mutatnak. A harmadik fejezet második része a DMQ 18-cal végzett kutatásokat rendszerezve tekinti át, figyelembe véve a mintavételi országot, a felmérésben alkalmazott DMQ-változatot (életkor, értékelő), a minta sajátosságait (pl. atipikus fejlődés, koraszülöttség, életkor) és a mintanagyságot egyaránt. A harmadik fejezet harmadik egységéből pedig azt ismerhetjük meg, hogy a DMQ 18-cal végzett felmérések során milyen erősségű elsajátítási motívációt tapasztaltak.

A felépítés után következik a működés. A DMQ megbízhatóságával foglalkozik a negyedik fejezet. Ennek keretében elsőként a

kérdőívek megbízhatóságát alátámasztó mutatókat (Cronbach- α -értékek, időbeli stabilitás, különböző értékelők, parallel mérőeszközök esetében kapott értékek összehasonlítása) összegzik a szerzők. A DMQ-ra vonatkozóan előbb a 17., majd a 18. verzió reliabilitása kerül áttekintésre, összevetve a különböző mintákon (eltérő anyanyelv, különböző értékelők, tipikusan és atipikusan fejlődő gyermekek, egyes fejlődési zavarok) és az egyes elsajátítási motívumok skáláin mért adatokat. Figyelemre méltó, hogy a DMQ 18 megbízhatósága 12 nyelven, 33 mintán és különböző életkorú gyermekek esetében felvett adattal mind a tipikusan fejlődő, mind az atipikusan fejlődő gyermekek körében igazolt.

Az ötödik fejezet a kérdőív validitását taglalja. Ennek felvezetéseként ismerteti a validitás fogalmát, és áttekinti a legfőbb validitásmutatókat (tartalomvaliditás, kritériumvaliditás, szerkezeti validitás). A fejezet második részében mind a DMQ 17-re, mind a DMQ 18-ra vonatkozóan részletesen bemutatásra kerülnek az elméleti felvezetésben ismertetett mutatók eddigi vizsgálatok során mért értékei. A reliabilitáshoz hasonlóan a DMQ magas validitását ugyancsak számos, különböző életkori, anyanyelvű, kultúrájú mintákon végzett vizsgálat alátámasztja mind tipikusan fejlődő, mind atipikusan fejlődésű gyermekekre vonatkozóan.

A kérdőív alapos megismerése (létrehozása, felépítése, működése) után az alkalmazásával végzett vizsgálatok eredményei kerülnek göröcső alá. A hatodik fejezet arra hívja fel a figyelmet, hogy az elsajátítási motíváció nem értelmezhető önmagában, mindig figyelembe kell venni kontextust is. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az elsajátítási motíváció eltérő képet mutat(hat) az egyes életkorokban, kultúrákban és aszerint is, hogy ki nyilatkozik róla (maga a gyermek, a szülő, aki leginkább otthoni környezetben ismeri gyermekét, vagy a pedagógus, aki pedig az iskolai környezetben megfigyelhető motíváltság legjobb ismerője). A hatodik fejezet ismerteti az elsajátítási motíváció és a képességfejlődés (kognitív, szociális), illetve a motíváció és az iskolai teljesítmény közötti kapcsolatokat is. Mindezzel a szerzők kétséget kizáróan alátámasztják azt, hogy az elsajátítási motíváció fejlettségét min-

dig figyelembe kell (ene) venni, amikor a gyermek fejlettségét megítéljük.

Az atipikus fejlődésű gyermekek DMQ-val mért elsajátítási motívációjával foglalkozik a hetedik fejezet. Ennek keretében bemutatásra kerül, hogyan működik (milyen a megbízhatósága, milyen a validitása) a DMQ 18 atipikus gyermekek mintáin, milyen elsajátítási motívumok jellemzik az atipikusan és a tipikusan fejlődő gyermekeket, majd arról kapunk összegzést, hogy az atipikusan fejlődő gyermekek különböző jellemzői (pl. proszociális viselkedése, kognitív képességei, iskolai énkép), egyes családi jellemzők (pl. egyszülős család, szülő-gyermek közötti diszfunkcionális kapcsolat) mely elsajátítási motívumokkal vannak kapcsolatban. Azonban ennél sokkal bátrabb vállalat is tesz – amit meg is valósít – ez a fejezet: a DMQ-val mért elsajátítási motíváció értékeinek szórása és terjedelme alapján négy kategóriát (tipikus, esetlegesen atipikus, egyértelműen atipikus, nagyon atipikus) alakít ki, amelyben a motíváció alapján következtethetünk a gyermek tipikus vagy attól eltérő fejlődésére. Ennek a négy kategóriának a gyakorlati alkalmazhatóságát is alátámasztják a szerzők.

A nyolcadik fejezetben még többet tudhatunk meg a DMQ 18 alkalmazhatóságáról, ezúttal a DMQ 18 korai intervenciók célú felvételére és a sajátos nevelési igényű tanulóakra fókuszálva. Felvezetésként áttekintésre kerül az elsajátítási motívációnak a kompetenciafejlődésben játszott szerepe. Ezt követi a fejezet legérdekesebb pontja, ahol bemutatásra kerül egy olyan ötlépéses modell (5-SEMM), amely a sajátos nevelési igényű gyermekek elsajátítási motívációjának növelését célozza. A modell a motívációs probléma felismerésétől a probléma feltárásán, az elérendő célok kitűzésén és a stratégiaalakításon át az értékelésig vezet, megadva az egyes lépések lehetséges egymásutánosságát, valamint azt, hogy mely lépésekben lehet szerepe a szülőnek, illetve magának a gyermeknek. Ehhez kapcsolódóan a fejezet harmadik egységéből azt érthetjük meg, a modell mely lépéseinél használható a DMQ 18 mint az adott lépést segítő eszköz.

A DMQ 18 további felhasználásához teljes körű áttekintést ad a kilencedik fejezet. Rész-

letesen ismerteti azokat a megfontolásokat, melyeket feltétlenül figyelembe kell venni a mérőeszköz további nyelvekre való lefordításakor, további kultúrákba való adaptálásakor, illetve megfelelő validitású és reliabilitású mérőeszközként való alkalmazásakor. Egyfajta útmutatóként szolgál ez a fejezet a DMQ 18 jövőbeni felhasználói számára, a fordítás és adaptálás lépéseinek meghatározásával, valamint egy konkrét példa bemutatásával téve teljessé a módszertani leírást.

A motiváció vizsgálatának fontossága mára egyértelművé vált. Ennek felismerésének is köszönhetően az elsajátítási motiváció kutatása az utóbbi időkben egyre nagyobb figyelmet kap. Az *Assessing Mastery Motivation in Children Using the Dimensions of Mastery Questionnaire (DMQ)* című kötet pedig rendszerezi mindazt,

amit tudni lehet és tudni érdemes az elsajátítási motiváció DMQ-val való vizsgálatáról, illetve amire építeni lehet a későbbi kutatásokban. Ez a könyv egy kiemelkedő kutató életművének és tanítványai több évtizedes munkájának összegzése és rendszerbe foglalása. A rendszer pedig kilenc jól definiált lépéssel le is írható: 1. A DMQ indokoltsága – 2. A DMQ kialakítása – 3. A DMQ felépítése – 4. A DMQ működése: megbízhatóság – 5. A DMQ működése: érvényesség – 6. A DMQ alkalmazása: kontextus, teljesítménnyel való kapcsolat – 7. A DMQ alkalmazása: atipikus fejlődésű gyermekek körében – 8. A DMQ alkalmazása: korai intervencióban, sajátos nevelési igényű tanulók körében – 9. A DMQ további felhasználása.

Kis Noémi